

Bożena Jaskowska

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
ORCID 0000-0002-7484-3161

**Anna Maria Matysek, *Model systemu zarządzania indywidualną
wiedzą naukową w humanistyce,*
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego,
Katowice 2024, 276 s., ISBN 978-83-226-4380-8**

W warunkach gwałtownego oraz bezprecedensowego przyrostu danych i postępującej cyfryzacji środowiska akademickiego, powodzenie pracy naukowej coraz silniej zależy od sposobu organizowania, selekcjonowania i długofalowego porządkowania pozyskiwanych treści, informacji i danych. Sam dostęp do zasobów lub błyskotliwa koncepcja badawcza przestaje wystarczać; o jakości badań decydują kompetencje informacyjne, umiejętność pracy z narzędziami cyfrowymi oraz świadome kształtowanie własnego warsztatu naukowego. Anna Maria Matysek w monografii pt. *Model systemu zarządzania indywidualną wiedzą naukową w humanistyce* podejmuje ten problem i proponuje model integrujący procesy badawcze humanisty z zestawem narzędzi wspierających ich organizację i rozwój. Autorka porządkuje rozproszone praktyki pracy naukowej i osadza je w spójnej strukturze pojęciowej oraz operacyjnej.

Recenzowana książka stanowi logiczną kontynuację wcześniejszych badań A.M. Matysek nad humanistyką cyfrową oraz cyfrowym warsztatem badacza, których efekty odnaleźć można m.in. we współautorskiej monografii *Cyfrowy warsztat humanisty*¹, gdzie w formie przewodnika adresowanego do studentów, doktorantów i pracowników naukowych przedstawiono zestaw narzędzi elektronicznych usprawniających warsztat naukowo-badawczy (m.in. programy wspomagające pracę koncepcyjną, uniwersalne i specjalistyczne źródła informacji naukowej, programy do zarządzania bibliografią, elektroniczne notatniki). W innych publikacjach wpisujących się w ten nurt zainteresowań badawczych,

---

¹ A. Matysek, J. Tomaszczyk, *Cyfrowy warsztat humanisty*, Warszawa 2020.

Autorka – wspólnie z Jackiem Tomaszczykiem – omawiała m.in. pojęcie „cyfrowej mądrości”² wraz ze wskazaniem narzędzi oraz zwróceniem uwagi na konieczność refleksyjnego i krytycznego wykorzystywania technologii w procesie tworzenia wiedzy, a także podejmowała problem optymalizacji strategii wyszukiwawczych³, pokazując, że skuteczność pracy naukowej zależy nie tylko od dostępu do zasobów, lecz także od umiejętności wyznaczenia właściwego zakresu eksploracji informacyjnej. Warto podkreślić, że refleksja nad zarządzaniem wiedzą i humanistyką cyfrową jest jednym z kilku obszarów zainteresowań badawczych A.M. Matysek. Równolegle rozwija ona badania z zakresu architektury informacji oraz user experience (UX), co poniekąd znajduje odzwierciedlenie w sposobie konceptualizacji proponowanego w recenzowanej książce modelu: jako rozwiązania systemowego, uwzględniającego zarówno procesy poznawcze, jak i projektowanie narzędzi wspierających użytkownika-badacza.

Monografia A.M. Matysek pt. *Model systemu zarządzania indywidualną wiedzą naukową w humanistyce* wpisuje się w dyskusję nad sposobami efektywnego uprawiania współczesnej nauki i podpowiada, jak humanista może świadomie i systemowo organizować własną wiedzę w warunkach nadmiaru informacji oraz postępującej cyfryzacji środowiska akademickiego. Autorka, sytuując swoje rozważania w obszarze informatologii oraz badań nad zarządzaniem wiedzą, sformułowała następujący cel pracy: „skonstruowanie modelu systemu zarządzania indywidualną wiedzą naukową, którym steruje pojedynczy badacz; system ma przede wszystkim wspomagać badacza w przetwarzaniu wiedzy jawnej na ukrytą i odwrotnie oraz w generowaniu nowej wiedzy”⁴. Osiągnięcie celu głównego możliwe było poprzez realizację celów szczegółowych, wśród których znalazło się: zdefiniowanie pojęć indywidualnej wiedzy naukowej i zarządzania indywidualną wiedzą naukową; opracowanie modelu zarządzania indywidualną wiedzą naukową w humanistyce (z dokładnym wyjaśnieniem, jakie etapy/czynności zachodzą w procesie tworzenia nowej wiedzy naukowej w wybranej dziedzinie nauki); rozpoznanie metod, jakimi w przeszłości badacze radzili sobie z zarządzaniem wiedzą naukową; wyjaśnienie, czym są systemy zarządzania wiedzą indywidualną i z jakich elementów się składają; poznanie sposobów pracy naukowców z narzędziami cyfrowymi; rozpoznanie i scharakteryzowanie narzędzi cyfrowych, które mogą wspierać badaczy w ich indywidualnej pracy naukowej⁵. Wymienione cele zostały zrealizowane w oparciu o komplementarne metody badawcze, takie jak: metoda modelowania, bibliograficzna, analizy i krytyki piśmiennictwa, metoda porównawcza oraz analiza danych zastanych, a także

² A. Matysek, J. Tomaszczyk, *Digital wisdom in research work*, „Zagadnienia Informatyki – Studia Informacyjne” 2020, t. 58, nr 2A(116A), s. 98-113.

³ A. Matysek, J. Tomaszczyk, *In quest of goldilocks ranges in searching for information on the web*, „Journal of Documentation” 2022, Vol. 78, No. 2, pp. 264-283.

⁴ A. M. Matysek, *Model systemu zarządzania indywidualną wiedzą naukową w humanistyce*, Katowice 2024, s. 18.

⁵ Tamże.

badania sondażowe z wykorzystaniem techniki ankietowej (N=172), opracowane w oparciu o metodę statystyczną i analizę treści.

Książka składa się ze wstępu i zakończenia, sześciu rozdziałów, których zawartość odpowiada postawionym celom, a także aparatu pomocniczego w postaci załącznika (kwestionariusz ankiety), bibliografii (ponad 300 pozycji) i wykazu źródeł internetowych, indeksu osobowego, spisu tabel i rysunków oraz streszczenia w języku angielskim.

Rozdział pierwszy pełni funkcję fundamentu pojęciowego całej książki. Autorka przeprowadza analizę terminologiczną „zarządzania indywidualną wiedzą naukową” (ZIWN), którego nie znajduje ani w tradycji nauki o informacji, ani w literaturze z zarządzania czy informatyki, i proponuje własną definicję poprzez kaskadowe doprecyzowanie komponentów. Czytelnik zapoznać się może z różnymi koncepcjami pojęcia informacji oraz z wieloma ujęciami wiedzy w epistemologii, psychologii, zarządzaniu i informatologii, a także przeczytać o typologii wiedzy oraz specyfice wskazanych przez Autorkę: „wiedzy naukowej”, „wiedzy indywidualnej” oraz „indywidualnej wiedzy naukowej”. Ta ostatnia, będąca przedmiotem całego opracowania, zdefiniowana została przez A.M. Matysek następująco:

zbiór powiązanych z sobą dynamicznie treści, mających formę faktów, twierdzeń, praw, teorii, koncepcji, hipotez i pojęć, stanowiących wiedzę naukową, zinterpretowanych i przyswojonych przez jednostkę w postaci powiązanych z sobą elementów wiedzy zlokalizowanych w jej umyśle jako wiedza ukryta oraz w postaci obiektów informacyjnych, zapisywanych jako wiedza jawna w indywidualnej przestrzeni wiedzy naukowej⁶.

W tym kontekście tytułowe zarządzanie indywidualną wiedzą naukową dotyczy „zarządzania podzbiorem wiedzy jednostki (tj. zinterpretowaną i przyswojoną przez badacza wiedzą naukową, reprezentowaną przez powiązane z sobą elementy wiedzy i/lub obiekty informacyjne), które zachodzi w umyśle jednostki i jej indywidualnej przestrzeni wiedzy”⁷. A celem ZIWN w związku z tym będzie: „wspieranie przejść między wiedzą ukrytą i jawną, porządkowanie pracy badawczej i ułatwianie wytwarzania oraz udostępniania wiedzy”⁸.

Rozdział drugi poświęcony jest analizie elementów składających się na proces badawczy w humanistyce. Autorka wychodzi od wieloznaczności samego pojęcia modelu, by następnie, w oparciu o szeroką analizę literatury, zbudować zaplecze teoretyczne dla własnej propozycji. A.M. Matysek porządkuje rozproszone koncepcje zarządzania wiedzą (ZW), zarządzania wiedzą indywidualną (ZWI) oraz modele procesu badawczego w humanistyce, zestawiając je ze sobą i wydobywając elementy wspólne oraz różnice. Z analizy wynika, że podstawowy rdzeń modeli ZWI opierający się na etapach pozyskiwania, organizowania, przetwarzania, tworzenia i udostępniania wiedzy, nie uwzględnia w wystarczająco

⁶ Tamże, s. 48.

⁷ Tamże, s. 47.

⁸ Tamże.

cym stopniu etapów procesu badań humanistycznych. Najważniejszym rezultatem rozdziału jest autorska propozycja modelu zarządzania indywidualną wiedzą naukową w humanistyce, która obejmuje pięć etapów: poszukiwanie (odkrywanie), gromadzenie, przetwarzanie, tworzenie i upowszechnianie⁹. Model ten integruje logikę zarządzania wiedzą z dynamiką procesu badawczego w humanistyce, zachowując jego nieliniarny i iteracyjny charakter. Wprowadzenie kategorii „indywidualnej przestrzeni wiedzy naukowej” jako miejsca, w którym obiekty informacyjne są gromadzone, przetwarzane i wytwarzane, przygotowuje grunt pod dalsze powiązanie modelu z narzędziami cyfrowymi.

W rozdziale trzecim Autorka charakteryzuje narzędzia składające się na „system” zarządzania indywidualną wiedzą naukową (SZIWN). Podkreślono wieloznaczność terminologiczną (system, system informacyjny, system informatyczny), by wykazać, że proponowany SZIWN należy rozumieć jako układ powiązanych procesów i technologii, w którym centralną rolę odgrywa badacz sterujący przepływem informacji

w celu generowania nowej wiedzy naukowej z elementów wiedzy i obiektów informacyjnych znajdujących się w jego indywidualnej przestrzeni wiedzy naukowej. SZIWN będzie zasilany uniwersalną wiedzą naukową pochodzącą z przestrzeni informacyjnej, pozyskiwaną pośrednio przez indywidualną przestrzeń informacyjną badacza, a nowa wiedza naukowa w procesie upowszechniania będzie wzbogacała przestrzeń informacyjną¹⁰.

W rozdziale scharakteryzowano i dokonano przeglądu wybranych systemów zarządzania wiedzą indywidualną (od klasycznych systemów dokumentowych po współczesne aplikacje typu *personal knowledge base*), tworząc podstawy do zaprojektowania spójnego systemu zarządzania indywidualną wiedzą naukową, odpowiadającego specyfice pracy humanisty.

Rozdział czwarty jest syntezą wniosków z różnych badań na temat cyfrowego warsztatu pracy naukowo-badawczej w środowisku akademickim. Autorka, opierając się na analizie badań międzynarodowych i krajowych z XXI wieku, w tym m.in. na danych z projektu „Innovations in Scholarly Communication” omawia sposoby wykorzystywania narzędzi cyfrowych na poszczególnych etapach procesu badawczego: od wyszukiwania literatury, przez gromadzenie i przetwarzanie materiałów, po pisanie i upowszechnianie wyników. Z przeprowadzonych analiz wynika, że badacze wypracowali różnorodne i silnie zindywidualizowane sposoby pracy naukowej, które w dużej mierze oparte są na zestawach niepowiązanych ze sobą narzędzi. Dominuje wykorzystanie kilku powszechnych sposobów (wyszukiwarki internetowe, edytory tekstu, pliki PDF, dyski twarde i chmurowe), łączenie rozwiązań analogowych i cyfrowych, przy relatywnie niskim lub niekonsekwentnym sięganiu po specjalistyczne aplikacje do analizy danych czy menedżery bibliografii. Najważniejszym wnioskiem tego rozdziału jest brak zintegrowanego środowiska pracy, wspierającego całość procesu badawczego oraz

⁹ Tamże, s. 73.

¹⁰ Tamże, s. 94.

sygnalizowana potrzeba lepszej organizacji materiałów, łatwiejszego wyszukiwania, bezpiecznej archiwizacji oraz wykorzystania kompleksowych narzędzi łączących różne etapy pracy naukowej.

W rozdziale piątym, który jest empirycznym dopełnieniem wcześniejszych analiz, Autorka przedstawia wyniki własnych badań ankietowych, przeprowadzonych wśród polskich humanistów, a następnie konfrontuje je z ustaleniami badań międzynarodowych omawianych we wcześniejszym fragmencie pracy. Celem przeprowadzonych badań była diagnoza sposobów wykorzystywania narzędzi cyfrowych i analogowych w czterech etapach procesu badawczego (gromadzenie, przetwarzanie, tworzenie, upowszechnianie; a więc z pominięciem etapu pierwszego wskazanego wcześniej tj. poszukiwania/odkrywania). Mimo iż liczebność próby (N=172) nie była wysoka (zwłaszcza w zestawieniu ze skalą wcześniej przytaczanych badań), a w badaniu stwierdzono nierównomierną reprezentację różnych dyscyplin, zebrany materiał empiryczny okazał się być wystarczający do uchwycenia dominujących tendencji i powtarzalnych schematów pracy w polskim środowisku akademickim. Z pozyskanych danych wynika, że warsztat badawczy humanistów oparty jest w dużej mierze na rozwiązaniach powszechnych, niespecjalistycznych i rozproszonych. W gromadzeniu materiału dominuje współlistnienie form tradycyjnych i cyfrowych, które przechowywane są w sposób fizyczny i na dysku twardym lub zewnętrznym; w organizacji – struktura folderów oraz schematyczne nazewnictwo plików; w czytaniu i adnotowaniu – aplikacje do odczytu PDF oraz papierowe wydruki. W zakresie notowania przeważają pliki tekstowe (najczęściej MS Word) i notatki odręczne, natomiast potencjał notatników cyfrowych i menedżerów bibliografii pozostaje w dużej mierze niewykorzystany. Zdecydowana większość badaczy nie korzysta z wyspecjalizowanych narzędzi analitycznych, a jeśli sięga po wsparcie cyfrowe, wybiera programy ogólnego przeznaczenia, jak np. arkusze kalkulacyjne. Szczególnie zauważalny jest niski poziom wykorzystania menedżerów bibliografii (aż 74% badanych nie pracuje w oparciu o te aplikacje) oraz zaawansowanych narzędzi humanistyki cyfrowej, przy jednoczesnym wyraźnym zapotrzebowaniu na rozwiązania integrujące i porządkujące materiał badawczy. Odpowiedzią na zdiagnozowaną w badaniach własnych fragmentaryczność i niespójność warsztatu współczesnego humanisty jest zaprezentowany w ostatniej części monografii autorski model.

Rozdział szósty, zawierający propozycję modelu zarządzania indywidualną wiedzą naukową w humanistyce, domyka całość książki – integruje ustalenia teoretyczne, wyniki badań empirycznych innych badawczy oraz własnych, a także doświadczenie praktyczne Autorki i łączy je w jedną, spójną propozycję systemową. Autorka dokładnie przedstawia strukturę modelu, założenia, funkcjonalności oraz praktyczną implementację w oparciu o konkretne typy narzędzi cyfrowych. Punktem wyjścia jest pięcioetapowy model ZIWN zaprezentowany wcześniej (tj. poszukiwanie/odkrywanie, gromadzenie, przetwarzanie, tworzenie, upowszechnianie), który zostaje tu przełożony na strukturę systemową. A.M. Matysek wprowadza

wyraźne rozróżnienie między modułami podstawowymi a modułami uzupełniającymi. Rdzeń systemu (moduł podstawowy) tworzą trzy typy narzędzi: menedżer bibliografii, notatnik cyfrowy oraz edytor tekstu, powiązane z etapami gromadzenia, przetwarzania i tworzenia. Moduły uzupełniające (obejmujące m.in. wyszukiwarki naukowe, narzędzia analityczne, programy do wizualizacji, translatory czy rozwiązania oparte na sztucznej inteligencji) mają charakter elastyczny i konfigurowalny. Taka konstrukcja dobrze odpowiada zróżnicowaniu praktyk badawczych w humanistyce oraz pozwala zachować równowagę między standaryzacją a indywidualizacją. Dodatkowo Autorka dokładnie opisuje założenia funkcjonalne swojego systemu, określając wymagania wobec narzędzi (np. pełnotekstowe przeszukiwanie, synchronizacja między urządzeniami, interoperacyjność, możliwość eksportu danych, prostota obsługi), a w odniesieniu do poszczególnych etapów procesu badawczego wskazuje zestaw niezbędnych funkcji (np. automatyczne pozyskiwanie metadanych, elastyczna organizacja zasobów, adnotowanie i łączenie notatek, integracja cytowań i bibliografii w edytorze tekstu). Ostateczny model systemu zarządzania indywidualną wiedzą naukową zaprezentowany został w postaci graficznej z uwzględnieniem publicznej i indywidualnej przestrzeni informacyjnej, wyszczególnieniem pięciu etapów postępowania badawczo-naukowego, charakterystyką modułów podstawowych oraz przykładami modułów uzupełniających¹¹. Zaproponowany przez A.M. Matysek system zarządzania indywidualną wiedzą naukową jawi się jako elastyczna architektura pracy naukowej, która może znacząco porządkować proces badawczy oraz wspierać naukowca w procesach poznawczych i generowaniu nowej wiedzy w humanistyce cyfrowej.

Niniejsza monografia jest przemyślanym i spójnym opracowaniem, w którym teoria, analiza istniejących modeli oraz badania empiryczne prowadzą do konkretnej propozycji rozwiązania. Dużą jej zaletą jest analiza i uporządkowanie pojęć (szczególną wartością należy przypisać tabelom, które strukturyzują i obrazowo kategoryzują wiele omawianych zagadnień) oraz konsekwentne budowanie własnej koncepcji systemu zarządzania indywidualną wiedzą naukową łączącej ujęcie teoretyczne z operacyjnym.

Proponowany przez A.M. Matysek model wydaje się być szczególnie interesujący w kontekście szybkiego rozwoju narzędzi opartych na sztucznej inteligencji (o których Autorka wspomina, jednakże dzisiaj te wzmianki są już nieco zdezaktualizowane). AI ułatwia wyszukiwanie, streszczanie, parafrazowanie, opracowywanie danych czy generowanie tekstów¹², ale jednocześnie jeszcze bardziej zwiększa tempo produkcji treści naukowych i informacyjnych¹³. Według opracowanego przez Willey raportu *ExplanAI tions 2025: The evolution of AI in research*, 73% naukowców z zakresu nauk humanistycznych sięga po AI,

¹¹ Tamże, s. 212-213.

¹² S. Matysik, K. Jaworski, *The Use of AI in Academic Work An Interdisciplinary. Guide for PhD Students and Young Researchers*, Szczecin 2025.

¹³ *Scientific production in the era of large language models*, „Science” 2025, Iss. 390, pp.1240-1243.

a 54% humanistów wykorzystuje AI w swoim warsztacie naukowo-badawczym. Co ciekawe, w zestawieniu z reprezentantami innych dyscyplin, badani przez Willey humaniści bardzo wysoko oceniają skuteczność tych narzędzi¹⁴. Wydaje się jednak, że sam dostęp do „inteligentnych” narzędzi nie wystarcza, potrzebny jest uporządkowany i ustandaryzowany system pracy, który pozwoli badaczowi świadomie zarządzać tym, co czyta, zapisuje i tworzy. Model SZIWN można traktować jako ramę, w którą (pamiętając o zasadach rzetelności i etyki w pracy naukowo-badawczej) wpisać można technologię AI, zamiast pozostawiać ją przypadkowym, niezarządzalnym i rozproszonym działaniom.

Warto zauważyć, że model A.M. Matysek mógłby stać się punktem wyjścia do zaprojektowania zintegrowanej aplikacji do zarządzania procesem naukowym. Opisane etapy pracy, funkcje i relacje między narzędziami tworzą w gruncie rzeczy gotową strukturę, którą można przełożyć na konkretne rozwiązanie technologiczne uwzględniające UX naukowca.

Trudno wskazać wyraźne słabe strony niniejszej książki. Można jedynie zauważyć, że tempo zmian technologicznych, zwłaszcza w obszarze AI, sprawia, iż część omawianych narzędzi będzie się szybko rozwijać lub zmieniać. Nie podważa to jednak samej koncepcji systemu, ponieważ ma on charakter modułowy i może być dostosowywany do nowych rozwiązań technologicznych. Współczesna humanistyka funkcjonuje bowiem w środowisku, w którym technologia stała się elementem naturalnym i nieodzownym.

Bibliografia:

- ExplanAltions 2025: the evolution of AI in research*, Willey, 2025. Tryb dostępu: <https://www.wiley.com/en-us/about-us/ai-resources/ai-study/>.
- Matysek Anna Maria, *Model systemu zarządzania indywidualną wiedzą naukową w humanistyce*, Katowice 2024.
- Matysek Anna, Tomaszczyk Jacek, *In quest of goldilocks ranges in searching for information on the web*, „Journal of Documentation” 2022, Vol. 78, No. 2, pp. 264-283.
- Matysek Anna, Tomaszczyk Jacek, *Digital wisdom in research work*, „Zagadnienia Informatyki Naukowej – Studia Informacyjne” 2020, t. 58, nr 2A(116A), s. 98-113.
- Matysik Sebastian, Jaworski Krzysztof, *The Use of AI in Academic Work An Interdisciplinary Guide for PhD Students and Young Researchers*, Szczecin 2025.
- Scientific production in the era of large language models*, „Science” 2025, Iss. 390, pp.1240-1243.

Data zgłoszenia tekstu: 23.02.2026

Data akceptacji tekstu: 27.02.2026

---

¹⁴ *ExplanAltions 2025: the evolution of AI in research*, Willey 2025, <https://www.wiley.com/en-us/about-us/ai-resources/ai-study/>, [dostęp: 22 lutego 2026].

